

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Moa Larsson

Barn som bevittnat våld i nära relation - brottsoffer, men inte målsägande

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: VT 2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte	8
1.3 Frågeställningar och avgränsningar	8
1.4 Metod och teori	8
1.5 Material	9
1.6 Forskningsläge	9
1.7 Uppsatsens disposition	10
2 BROTTSOFFER ELLER MÅLSÄGANDE?	11
2.1 Målsägandebegreppet	11
2.2 Kort om utvecklingen av brottsoffrets rätt	12
3 BARNETS RÄTTSLIGA STATUS IDAG	13
3.1 Bevitnandeersättning, 9§ BrSkL	13
3.2 Förutsättningar och fallgröpar för ersättning enligt 9 § BrSkL	14
4 MED VILKA SKÄL UTESLUTER MAN BARNET SOM MÅLSÄGANDE?	18
4.1 Straffskärpning	18
4.2 Straffrättslig reglering ej lämplig metod	19
4.3 Rättsprocess en påfrestning för barnet	20
4.4 Principer kring kriminalisering	20
5 DISKUSSION OCH SLUTANALYS	22

5.1	Rättsprocess och rättsskydd	22
5.2	Konsekvenser av målsägandestatus	23
5.2.1	Möjlighet till särskild företrädare	23
5.2.2	Barnahus	24
5.2.3	Ekonomisk ersättning	24
5.2.3.1	Ersättning genom civilrättslig talan om skadestånd istället?	25
5.3	Kriminaliseringsfrågan	26
5.4	Straffskärpningsregeln	28
5.5	FN	29
5.5.1	Deklarationer	29
5.5.2	Barnkonventionen	29
5.6	Slutord	30
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	31

Summary

In Sweden, children who have witnessed violence and other forms of abuse in close relationships, do not have the status of a victim of crime in the meaning that they cannot have the standing of aggrieved party in the legal process. This has been criticized by the UN Committee on the Rights of the Child. A child who has witnessed violence in a close relationship is nevertheless seen as a victim of crime in the extended definition of the term. This is illustrated by the possibility for the child, since 2006, to apply for a type of criminal injuries compensation from The Swedish Crime Victim Compensation and Support Authority. The purpose with the compensation is to confirm and acknowledge the grievousness in what the child has been subjected to. However, there are issues regarding this economic compensation. One example of that is that documentation regarding the situation of the child has shown to be inadequate. This is something the legislator has been trying to solve by establishing new regulations concerning the judicial investigation. Many organizations are, however, of the opinion that today's regulation is not satisfying, since it does not provide the child sufficient protection or rights. They therefore recommend to give these children status as victims of crime, in its complete implication.

There are a few reasons the legislator has brought up for not giving children who have witnessed violence in close relationships, total status as victims of crime. These are e.g. that it, in these cases, already exists a law which increases the severity of the penalty. When, for example, a father has abused the mother in the presence of their child, this rule is supposed to recognize the "crime" against the child as well. If the law would be used at the same time as criminalization would be at hand, this would result in a type of double punishment. The legislator has also expressed that criminalization regarding these cases is not an appropriate method. This because, among other things, they are difficult to detect and therefore the discouraging effect of a criminalization was challenged. Information and education were seen as

more appropriate steps to get adults to treat children with the respect they are entitled to, and thereby accomplish a decrease in tolerance against psychological abuse of children. Avoiding forcing a child into a traumatic judicial process against a kindred, has also been an argument for not giving a child who has witnessed violence in close relationship, total status as a victim of crime.

Counter arguments and discussions regarding these arguments have, among other things, shown that the traumatic experience of witnessing violence is equal to being physically abused, sometimes even worse. This is something that has been mentioned in several statements. Another argument is that status as an aggrieved party would give the child access to a legal assistant who would do what is best for the child and give support throughout the process. When a child is provided with a legal assistant, a possible suspect caregiver cannot obstruct interrogation with the child, as is possible with today's regulation. In the work of making the judicial process a less traumatic experience, education of the police, judges and prosecutors is an essential part. Regarding the economic compensation, this would have the form of dilapidation paid by the culprit, determined by the court and would then, consequently, be a more natural part of the process. The compensation would most likely also be higher than it is today. A criminalization could result in a standardized effect, and would give a firm statement to show children and adults that what the child has been subjected to, when witnessing violence, is wrong. A clarifying like this would hopefully also lead to these kind of problems to be uncovered in a higher rate than today. This is also important since children who have witnessed violence in their home are more likely to be exposed to physical violence throughout their lives.

Sammanfattning

I Sverige har inte barn som bevittnat våld i nära relation målsägandestatus, d.v.s. straffrättslig status som brottsoffer, något som kritiserats av FN:s barnkommitté. Ett barn som har bevittnat våld i nära relation ses med dagens svenska reglering däremot som ett brottsoffer i ordets vida betydelse. Detta genom att barnet sedan 2006 har möjlighet att ansöka om s.k. bevittnandeersättning från BrOM. Syftet med bevittnandeersättningen är att bekräfta och visa på allvaret i det barnet utsatts för som en del i en upprättelse. Det finns dock fallgropar kring ersättningen. Bl.a. har visats att dokumentationen kring barnets situation har varit bristfällig, något som lagstiftaren har försökt komma till rätta med genom införandet av nya bestämmelser i FuK. Flertalet organisationer menar dock att dagens reglering inte ger tillräckliga rättigheter och skydd för barn som bevittnat våld i nära relation och förespråkar därför målsägandestatus.

De argument lagstiftaren haft för att inte ge målsägandestatus till barn som bevittnat våld är bl.a. att det finns en straffskärpningsregel i BrB. Vid användandet av regeln menar lagstiftaren att det ”brott” som begåtts gentemot barnet beaktas genom att exempelvis faderns brott mot modern anses försvårande när barnet bevittnat det. I rättstillämpningen har framförts att en tillämpning av straffskärpningsregeln, om bevittnandet i sig samtidigt skulle utgöra ett brott mot barnet, skulle resultera i dubbelbestraffning. Lagstiftaren har också menat att lagstiftningsåtgärder inte är en lämplig metod bl.a. med anledning av att dessa fall är svårupptäckta, varför det framfördes en skepticism mot vilken avskräckande effekt en kriminalisering skulle ha. Istället lyftes information och utbildning fram som en bättre väg att gå för att få vuxna att behandla barn med den respekt de har rätt till, och därigenom uppnå en avtagande tolerans mot psykisk misshandel av barn. Att undvika att föra in barnet i en traumatisk rättsprocess mot en närstående har också lyfts fram som argument för att inte ge barnet målsägandestatus.

Som motargument och diskussion till dessa argument har bl.a. framförts att upplevelsen av att bevittna våldet ofta likställs med att direkt utsättas för det, men det kan också vara värre för barnet att bevittna våldet än att utsättas för det fysiskt. Detta är något som också lyfts fram i olika utredningar. Ett annat argument är att en målsägandestatus skulle ge barnet tillgång till en särskild företrädare som ska se till barnets bästa och ge stöd under processen. Med en särskild företrädare skulle inte heller en eventuell misstänkt vårdnadshavare kunna neka förhör med barnet, något som kan ske med dagens reglering. Utbildning av aktörer så som polis, domare, åklagare i bemötandefrågor är också en viktig del för att minska den traumatiska upplevelsen hos barnet vid en rättsprocess. Angående den ekonomiska ersättningen så skulle denna istället kunna utges som skadestånd från gärningsmannen, bestämmas av domstolen och därmed vara en naturlig del av processen. Även nivån på ersättning skulle förmodligen öka. En kriminalisering skulle kunna ge en normerande effekt, och det skulle bli tydligare för barn och vuxna att det barnet utsätts för vid bevittnande av våld är fel. Ett sådant klagande skulle förhoppningsvis också leda till att problem uppdagas i större utsträckning. Detta är även viktigt då barn som bevittnar våld i hemmet också löper större risk att utsättas för fysiskt våld.

Förord

Att skriva denna uppsats har varit utmanande, roligt och inspirerande. Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Sacharias Votinius för goda råd och inputs under vägens gång.

Förkortningar

BO	Barnombudsmannen
BrB	Brottsbalk (1962:700)
BRIS	Barnens rätt i samhället
BrOM	Brottsoffermyndigheten
BrSkL	Brottsskadelag (2014:322)
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta Nationerna
FuK	Förundersökningskungörelse (1947:948)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SoL	Socialtjänstlag (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

1919 bildades Rädda Barnen, 1971 bildades BRIS, 1979 fick Sverige en lag mot barnaga i hemmet och annan kränkande behandling av barn, 1989 tillkom FN:s barnkonvention som ratificerades av Sverige 1990. Tre år senare, 1993, instiftades Barnombudsmannen. I många länders ögon ses nog Sverige som ett föregångsland när det kommer till barns rättigheter, förmodligen även med svenska ögon sett. Men är det verkligen så? På många sätt är svaret säkert ja, men det finns situationer där Sverige har en bit kvar att vandra. Det framkommer av FN:s barnkommittés rapport som kom i februari 2015, där Sverige bl.a. kritiseras för att barn som bevittnat våld i nära relation inte har status som målsäganden, d.v.s. en straffrättslig status som brottsoffer.¹

Barn i Sverige har idag rättskapacitet, även kallat rättsförmåga, som är förmågan hos en person att vara innehavare av rättigheter och skyldigheter. Däremot kan rätts*handlings*förmågan, d.v.s. möjligheten att utöva förmågan, vara begränsad för underåriga. Men, det regelverk som vi idag har i Sverige ger alltså inte barn som har bevittnat våld någon rättslig status som målsägande. Däremot finns det sedan 2006 möjlighet för dessa barn att ansöka om brottsskadeersättning, s.k. bevittnandeersättning, från Brottsoffermyndigheten, staten. Detta i ett led i strävan att förstärka stöd till och rättigheter för barn som bevittnat våld av och mot en närstående person. Men varför går man då inte hela vägen och ger barnet målsägandestatus? Varför slutar man halvvägs? Barnet ses uppenbarligen som ett offer i viss mån. Det anses som brottsoffer i socialtjänstlagen², placeringen av ersättning i just brottsskadelagen pekar också på detta³, men barnet har ändå inte möjlighet att föra talan i domstol som målsägande då det inte innefattas

---

¹ United Nations Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden adopted by the Committee at its 68th session*, s. 14, p.58-59.

² 5 kap 11 §. SFS 2001:453. Citeras SoL.

³ Lagrådets yttrande, prop. 2005/06:166 s. 54.

av definitionen i RB⁴. Barnet ses alltså visserligen som ett brottsoffer i en mening, men ges inte de betydande processuella rättigheterna målsägandestatusen för med sig. Återigen – varför?

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att ta reda på varför bestämmelserna och systemet kring barn som bevittnat våld ser ut som det gör, samt belysa eventuell problematik som kan finnas.

1.3 Frågeställningar och avgränsningar

Den frågeställning jag ska arbeta utifrån är:

- Med vilka skäl utesluter man barnet som målsägande?

Jag kommer diskutera de motargument som finns och de konsekvenser som följer med den rättsliga status barnet innehar.

På grund av begränsat utrymme har jag utelämnat frågeställningar rörande bl.a. huruvida de bestämmelser som finns idag förhåller sig till konstitutionella rättigheter och jag behandlar bara ytterst kortfattat enstaka internationella konventioner. En komparativ utblick för att utforska om det finns något land som ger barnet målsägandestatus efter bevittnat våld i nära relation, för att se hur det fungerar, eller inte fungerar, där hade också varit intressant, men får även det utelämnas.

1.4 Metod och teori

Uppsatsens framställning sker genom en kritisk diskursanalys, där jag lyfter fram de argument som framhävs i frågan och försöker se på dessa med ett kritiskt perspektiv. Jag har använt mig av traditionell rättsdogmatisk metod, där jag använt mig av bl.a. lagtext och förarbeten (se vidare i avsnitt 1.5).

---

⁴ Se avsnitt 2.

Denna idé till uppsats väcktes när jag läste om den kritik som riktats mot Sverige från FN:s barnkommitté, det fick mig att undra hur det egentligen ser ut och varför det ser ut som det gör. Jag är av uppfattningen att man bör ha som mål att försöka göra en framställning på ett neutralt och sakligt sätt, men tror dock inte att detta går att uppfylla till hundra procent. Jag är också av den åsikt att man inte kan kritisera något förrän man har kunskap om hur det ser ut och vilka skäl som finns för detta. Att jag lyfter frågan kring barnets rättsliga status antyder dock såklart att jag har en frågande attityd till nuvarande system.

1.5 Material

Jag har i mitt arbete granskat förarbeten, lagstiftning och praxis som jag anser är pålitligt offentligt material. Även artiklar, doktrin, handböcker och rapporter skrivna av sakkunniga på respektive område har använts.

Angående Monica Burmans avhandling ”Straffrätt och mäns våld mot kvinnor” har jag inte lyckats få tag på den rapport från Brottsförebyggande rådet som hon hänvisar till, varför avhandlingen används som hänvisning. Jag vill även påpeka att kommentaren till brottsskadelagen som jag använt är från 2012. Brottskadelagen ändrades 2014 men för de hänvisningar som görs till kommentaren i bokform gäller dessa fortfarande enligt kommentar till nuvarande bestämmelser.⁵ Jag känner därmed tillförlitlighet till materialet som använts i framställningen av denna uppsats.

1.6 Forskningsläge

Ämnet som behandlas i uppsatsen är relativt nytt med tanke på att bestämmelserna om bevittnandeersättning infördes 2006. Just den juridiska delen i det hela nämns ofta kort i litteratur kring bl.a. brottsoffers rätt och våldsutsatta kvinnor, men någon omfattande forskning verkar inte ha förekommit. Däremot upplever jag att det finns en hel del skrivet kring barns rättigheter, barns reaktioner vid våld av olika slag och vilka konsekvenser som kan uppstå av detta. Barnrättsorganisationerna, så som

---

⁵ Se Karnov Internet, Brottskadelagen (2014:322) 9 §, not 26, den 10 maj 2015.

Rädda Barnen, Barnombudsmannen och Brottsoffermyndigheten har dock behandlat just frågan om barns rättsliga status vid bevittnande av våld i nära relation i olika skrivelser och andra uttalanden. Utöver detta förefaller den mesta skrivna informationen finnas i förarbeten, utredningar och remissvar. Jag har inte funnit något tidigare arbete där försök till en sammanställning och bemötande av argument gjorts, något jag hoppas denna uppsats kan bidra till.

1.7 Uppsatsens disposition

Uppsatsen inleds med en bakgrund till ämnet och en kortare beskrivning av målsägandestatusen och hur brottsoffrets rättigheter har utvecklats. Detta följs av en redogörelse över hur barns rättsliga ställning efter att de har bevittnat våld i nära relation ser ut idag. Därefter tar det centrala för uppsatsen vid – varför ser bestämmelserna ut som det gör idag, vilka argument framförs? I slutanalysen diskuteras sedan motargument, där även de konsekvenser den rättsliga statusen medför belyses. En sammanfattning på svenska och engelska redovisas i uppsatsens inledande avsnitt.

2 Brottsoffer eller målsägande?

Enligt 20 kap 8 § 4 st. rättegångsbalken⁶ är målsäganden den mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärmat eller lidit skada. Att ett brottsoffer är målsägande innebär att personen bl.a. har åtalsrätt och därmed kan ange vissa brott och har rätt att föra talan om enskilt anspråk med anledning av brottet.⁷ Varje offer för brott har dock inte status som målsäganden. Det hade varit ohållbart, vilket illustreras av Fredriksson och Malm med följande exempel: X går till affären för att köpa snus. Affären har dock utsatts för mordbrand och ligger i aska. X får gå till nästa affär och får då skoskav och förlorar 20 minuter av sin fritid. X har blivit drabbad av ett brott. Andra brottsoffer kan vara butiksägarna, butiksägares borgenärer, försäkringsbolag, skattebetalarna o.s.v. Om det inte hade funnits någon begränsning för vem som får straffrättslig status som brottsoffer, alltså målsäganden, hade i detta fall flera miljoner blivit åtalsberättigade.⁸

2.1 Målsägandebegreppet

Formuleringen av målsägandedefinitionen kan härledas till 1830- talet, varför några lagförarbeten inte har någon mer utförlig förklaring till innebörden i denna allmänt hållna definition.⁹ Försök till klargörande får därför hämtas i doktrin och den, för det mesta till åren gångna, praxisen som finns. I NJA 1969 s. 364 framfördes bl.a. en kommentar som skulle hjälpa till att definiera begreppet genom uttalandet att:

”[m]ålsägande vid ett visst brott är den eller de personer som med hänsyn till straffbudets syfte kan anses vara så direkt berörda av brottet att de framför andra personer inom brottets verkningskrets bör betros med utövandet av den offentliga funktion som en strafftalan innebär”.¹⁰

---

⁶ SFS 1942:740. Citeras RB.

⁷ Fredriksson och Malm, *Brottsoffrens rättigheter i brottmålsprocessen*, s. 24, 102ff.

⁸ a.a. Fredriksson och Malm, s. 24.

⁹ Heuman, *Målsägande*, s. 19f.

¹⁰ Jfr Agge och Thornstedt i NJA 1969 s. 364.

Med den formulering som är i lagtexten kan tyckas att ett barn som bevittnat våld i nära relation bör anses som målsägande. Barnet har ju med största sannolikhet blivit förnärmat eller lidit skada av det begångna brottet som barnet har bevittnat. Det framgår emellertid av förarbeten och doktrin att barn som har bevittnat våld inte av den anledningen har målsägandestatus.¹¹

2.2 Kort om utvecklingen av brottsoffrets rätt

Viktologi – forskning kring brottsoffret och dennes situation, blev aktuellt först under 1960-talet och är således relativt nytt i juridikens värld. Tidigare låg all fokus inom kriminologin på gärningsmannen, som skulle behandlas med hårda nypor. Under efterkrigstiden förändrades synen och tankarna riktades snarare mot vård och behandling av gärningsmannen. Med detta följde en debatt som lyfte frågan varför gärningsmannen som begått våldtäkt fick så mycket resurser, i form av läkare och psykologer, när brottsoffret inte fick någon hjälp alls. Diskussionerna resulterade i olika reformer, bl.a. införandet av brottsskadelagen i slutet av 1970-talet, rätt till målsägandebiträde och regler om besöksförbud 1988. Det skiljde dock stort på de medel som staten anslog 1990, där tre miljarder kronor gick till brottslingars straff och vård, medan 20 miljoner kronor avsattes åt brottsoffer. Utvecklingen för brottsoffer och deras ställning har dock fortsatt, exempelvis genom de senaste årens införande av bestämmelser kring grov kvinnofridskränkning och särskild företrädare för barn.¹²

---

¹¹ Prop. 2005/06:166 s. 24; Diesen, Christian: ”Barn som bevittnar våld”. I: *Festskrift till Lars Heuman*, s. 122ff.

¹² a.a. Fredriksson och Malm, s. 22f.

3 Barnets rättsliga status idag

3.1 Bevittnandeersättning, 9§ BrSkL

En person som har fallit offer för ett brott kan ha rätt till ersättning för de skador som hen drabbats av till följd av brottet. En typ av sådan ersättning är brottsskadeersättning, som kan betalas ut om full ersättning genom skadestånd eller försäkring inte kan betalas ut, eller om gärningsmannen är okänd. Brottsskadeersättning betalas ut av Brottsoffermyndigheten och regleras i brottsskadelagen¹³. Staten träder därmed in i den skadeståndsskyldiges ställe. År 2006 infördes en helt ny typ av ersättningsmöjlighet genom en bestämmelse som innebär att ett barn som bevitnat våld som begåtts av och mot en närstående person, kan ansöka om bevittnandeersättning. Detta utan att det finns någon egentlig skadeståndsskyldighet gentemot barnet – det rör sig således inte om en civilrättslig ersättning, utan är mer av socialrättslig natur.¹⁴ Bestämmelsen sågs som ett led i strävan mot att stärka stödet och rättigheterna för barn som bevitnat sådant våld och finns i dag i 9 § BrSkL. Vid utredningen menade Lagrådet att placeringen av ersättningen i just brottsskadelagen kan ses som en slags markering att ett barn som bevitnat våld är ett brottsoffer i ordets vidsträckt betydelse. Det lyftes också fram i förarbetena att ett barn som bevitnat våld mellan närstående drabbas psykiskt, men även att reaktioner hos barnet kan likna de reaktioner som drabbar barn som utsatts för direkt fysisk misshandel, i vissa fall allvarigare. Att bekräfta, och visa på allvarligheten i det barnet utsatts för var alltså ett av den nya bestämmelsens syften som en del i en upprättelse. En sådan bekräftelse anses ofta ha ett stort värde för brottsoffer.¹⁵ Under 2014 inkom till BrOM 329 ansökningar om ersättning till bevitnande barn. 361 ansökningar prövades¹⁶, varav 269 ansökningar bifölls – vilket är det högsta antal barn

---

¹³ SFS 2014:322. Citeras BrSkL.

¹⁴ Lagrådets yttrande, prop. 2005/06:166 s. 54.

¹⁵ Dereborg och Lindeblad, *Brottsskadelagen – en kommentar*, s. 65.

¹⁶ Det högre antalet prövade än inkomna ansökningar beror på den ingående balans som fanns vid årets början.

som beviljats bevittnandeersättning sedan bestämmelsen infördes.

Sammanlagt gjordes utbetalningar på 2 185 000 kr.¹⁷

3.2 Förutsättningar och fallgropar för ersättning enligt 9 § BrSkL

För att ersättning enligt 9 § BrSkL ska utges krävs att vissa kriterier är uppfyllda. Det ska röra sig om ett barn - en person under 18 år, som sett eller hört våldet. Våldet ska ha begåtts av närstående mot närstående och ska vara ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person. Bedömningen görs av myndigheten.¹⁸ Det våld som begåtts ska ha varit ett straffbelagt brott, det får därför inte föreligga någon omständighet som utesluter straffbarhet, exempelvis nödvärn.¹⁹ I regel krävs även en fällande dom mot gärningsmannen för att ersättning till barnet skall utges.²⁰ Tidigare krävdes bägge vårdnadshavares underskrifter när ett barn skulle ansöka om ersättning, vilket kunde vara problematiskt då vårdnadshavarna i många fall var just gärningsman och offer. Efter lagens uppdatering 2014 krävs numera, om det föreligger särskilda skäl, endast en vårdnadshavares underskrift för att ansökan ska tas upp till prövning.²¹ Denna nytillkomna bestämmelse är alltså ett undantag mot huvudregeln i föräldrabalkens²² 6 kap 13 § 1 st. Också möjligheten för barnet att själv ansöka om ersättning förlängdes till dess att han eller hon fyller 21 år.²³

Vilket ersättningsbelopp som ska ges ut bestäms genom en skälighetsbedömning av hur allvarligt brottet är.²⁴ Ersättningen är endast en ideell sådan, varför den inte är avsedd att täcka några ekonomiska kostnader.²⁵ Vid de flesta fall utges en ersättning om 5 000 eller 10 000 kr

---

¹⁷ BrOM:s årsredovisning 2014, s. 8f.

¹⁸ 9 § BrSkL; a.a. Dereborg och Lindeblad, s. 66-67.

¹⁹ a.a. Dereborg och Lindeblad, s 31.

²⁰ Mailkorrespondens Hans Sjölander, avdelningsdirektör vid brottsskadeenheten, BrOM, 2015-04-13.

²¹ 18 § BrSkL.

²² SFS 1949:381. Citeras FB.

²³ Se Karnov Internet, Brottskadelagen (2014:322) 1 §, not 1, den 13 april 2015.

²⁴ 9 § 2 st. BrSkL.

²⁵ a.a. Dereborg och Lindeblad, s. 72.

när bevittnandet skett vid enstaka tillfällen.²⁶ Ersättningen kan bli högre vid grova eller flertalet fall, något tak finns inte,²⁷ men det högsta utbetalda beloppet är för närvarande 40 000 kr.²⁸

Det finns brister och fallgropar som kan dyka upp vid en bedömning av förutsättningarna ovan. Det kan bl.a. diskuteras vem som räknas som närstående. Vanligtvis innefattas föräldrar och styvföräldrar i denna krets, men det finns även tillfällen där kretsen utvidgats till att omfatta andra vuxna som barnet har en nära relation till, bl.a. mor – och farföräldrar.²⁹ Det har dock förekommit fall där gärningsmannen alternativt offret inte tillhört närståendekretsen, men ersättning ändå utgetts.³⁰ Däremot räknas inte jämnåriga syskon som närstående, då bestämmelsen tar sikte på relationen mellan barn och vuxna och trygghets – och förtroendebandet däremellan.³¹ Bestämmelsen säger också att brottet ska vara ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i dess förhållande till en närstående person. Det krävs dock inte att det faktiskt gör skada, utan att det typiskt sett gör det. I bedömningen spelar därför faktorer, så som svårighetsgrad samt vilken art av brott som begåtts, in. Avslag som gjorts med anledningen att brottet inte varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet har rört bl.a. ett fall där en sexårig pojke vid ett tillfälle bevittnade sin pappa hota mamman till livet.³² Ett annat fall rörde en flicka som vid sexton månaders ålder bevittnade när pappan försökte utdela en spark mot mamman, men missade

---

²⁶ Brottsoffermyndigheten, *Barn och unga som brottsoffer*, s. 28.

²⁷ a.a. Karnov Internet.

²⁸ a.a. Brottsoffermyndigheten, s. 28.

²⁹ a.a. Dereborg och Lindeblad, s 71.

³⁰ Dnr 01882/209 - En fyraårings pappa utsatte mamman för våld och hot. Pappan sköt ihjäl en granne som varit ett stöd för mamman i konflikten med pappan. Grannen hade också blivit en person i flickans närhet. Ersättning utgavs. Dnr 11063 och 11065/2010 – En fyraårig flicka och en tvåårig pojke såg sin mamma brutalt mördas och vistades sedan i bostaden med sin döda mamma. Modern hade haft ett förhållande med gärningsmannen. Mannen tillhörde inte barnens direkta närståendekrets, men hade hjälpt mamman med barnen och regelbundet övernattat hos dem, varpå han blivit en person som funnits i mammans och barnens närhet. Ersättning utgavs.

³¹ Dnr 6366/2009 – En trettonårig flicka såg sin nittonårige bror misshandla deras mor. Nämnden ansåg inte att misshandeln typiskt sett varit ägnad att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i förhållande till närstående person. Ersättning utgavs inte.

³² Dnr 463/2007.

och som vid samma tillfälle förstörde mammans mobiltelefon och hemtelefon genom att kasta dem i golvet.³³

Ytterligare svårighet i sammanhanget är att det ska kunna visas på att barnet har bevittnat våldet. Problematiken här beror på att uppmärksamheten kring, och dokumentationen över, barnets uppgifter och situation ofta blir bristfällig då polisen som kommer till platsen har mer fokus på personen som blivit direkt utsatt för våldet, oftast den misshandlade kvinnan. Detta har visats i en rapport från Rädda Barnen 2009, där det framkommer att det i bara 17 % av polisanmälningarna finns information om barnets namn och/eller ålder samt uppgift om var de befunnit sig. Inte en enda anmälan innehöll barnets personuppgifter. 35 % av anmälningarna innehöll uppgift om namn och/eller ålder på barnet, men ingen information om vart de/det befunnit sig. 14 % av anmälningarna innehöll en ytlig beskrivning om barnets situation men inga uppgifter om barnets namn eller ålder hade noterats. I hela 34 % fanns varken uppgift om barnets namn, uppgift eller situation.³⁴ Bristen på dokumentation tas också upp i Sveriges rapport till FN:s barnrättskommitté 2012.³⁵ Denna brist på dokumentation är den vanligaste orsaken till avslag på ansökningar om ersättning.³⁶ Åtgärder mot detta problem föreslogs i propositionen till den nya brottskadelagen³⁷ och vidtogs genom att i 20 § förundersökningskungörelsen³⁸ lägga till bestämmelser som föreskriver att dokumentation kring huruvida det funnits barn som bevittnat händelsen samt var de befunnit sig skall anges i förundersökningsprotokollet. Förhoppningsvis leder detta också till en bättre kommunikation mellan myndigheter, så som polis och socialtjänst, så att barnen uppmärksammas och kan få det stöd och hjälp av kommunen som de har rätt till enligt SoL.³⁹ Vårdnadshavaren till ett barn som bevittnat våld ska

---

³³ Dnr 9/2007.

³⁴ Rädda Barnen, *Utän upprättelse – vem ser barn som bevittnat våld i hemmet*, s. 14ff.

³⁵ Sveriges 5e rapport till barnrättskommittén, 2012, s. 123.

³⁶ a.a. Rädda Barnen, s.17.

³⁷ Prop. 2013/14:94, s. 36ff.

³⁸ SFS 1947:948. Citeras FuK.

³⁹ a.a. Rädda Barnen, s. 8ff.

också underrättas om möjligheten att ansöka om brottskadeersättning enligt brottsskadelagen, 13a § FuK. Dessa bestämmelser trädde i kraft juli 2014.⁴⁰

---

⁴⁰ SFS 2014:324, Förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948).

4 Med vilka skäl utesluter man barnet som målsägande?

Hur kommer det då sig att vi har den reglering vi har idag, trots att tunga organisationer inom området, så som FN:s Barnkommitté, Rädda Barnen och Barnombudsmannen, driver en kamp för barns rätt att vara målsäganden när de bevittnat våld i nära relation? Vilka argument finns för att stanna halvvägs och inte fortsätta hela vägen?

4.1 Straffskärpning

Det finns idag en straffskärpningsregel i brottsbalken 29 kap 2 § 8 p.⁴¹ Regeln tillkom 2003 och innebär att det är en försvårande omständighet vid bestämmande av straffvärdet om ”brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person”. I ett exempel där fadern har misshandlat modern medan barnet sett detta, är det faderns brott mot modern som anses försvårande, men något brott begås alltså inte gentemot barnet. Barnet synliggörs istället snarare som ”drabbad”⁴². Bestämmelsen behandlades i en proposition där även en utökad kriminalisering och särreglering av misshandelsbrott mot barn diskuterades, det rörde då fall av bl.a. kränkningar och lindrigare psykiskt våld.⁴³ Någon anledning till särreglering ansågs inte föreligga, då just den föreslagna straffskärpningsregeln skulle beakta det direkta eller indirekta brott som begåtts mot barnet. Samtidigt yttrades att det fanns skäl att fortsätta med dessa frågor och att man skulle arbeta för att förstärka skyddet för barn som drabbas av våld i hemmet, och att det inte fick råda några tvivel om att barn som direkt eller indirekt drabbats av våld skulle ges ett så fullgott rättsligt skydd som möjligt. Straffskärpningsregeln togs också upp i HD:s avgörande i NJA 2005 s.712. Där var frågan huruvida en pappa som begått övergrepp och misshandlat sina söners mamma vid upprepade tillfällen när barnen var

---

⁴¹ SFS 1962:700. Citeras BrB.

⁴² Lernestedt, Claes: ”Barn som bevittnar våld”. I: *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud*, s181.

⁴³ Prop. 2002/03:53.

närvarande, hade gjort sig skyldig till ofredande genom hänsynslöst beteende enligt BrB 4 kap. 7 §. HovR framhävde bl.a. att en straffbestämmelse alltid måste tolkas restriktivt, att brottsligheten här inte ansågs vara riktad gentemot barnen samt att beaktandet av barnen hade tagits tillvara genom straffskärpningsregeln i BrB 29 kap. 2 §. HD påpekade att en fällande dom på åtalspunkten hade resulterat i dubbelbestraffning i och med straffskärpningsregeln och yttrade också oro kring den gränsdragningsproblematik som skulle kunna uppstå vid andra fall där någon haft obehag av att bevittna våldsbrott och övergrepp. Därför ansågs det saknas tillräckliga skäl att i rättstillämpningen utvidga utrymmet för bestämmelse om ofredande på detta sätt. Åtalspunkten vann därför inte bifall.

4.2 Straffrättslig reglering ej lämplig metod

I just nämnda proposition hänvisades även till ett slutbetänkande från Kommittén mot barnmisshandel.⁴⁴ Där avvisades tanken om en särskild straffrättslig reglering för en ”allmän” psykisk misshandel av barn. Det framhävdes att barn generellt är mer utsatta och sårbara än vuxna, att kränkande behandling medför risk att barnets utveckling och hälsa skadas och att psykisk misshandel av barn därför i och för sig kunde anses straffvärd. Kommittén sa emellertid att kränkningar som begås av vuxna mot barn oftast utspelas i hemmet och är därmed svårupptäckta, varför den ställde sig tveksam till om kriminalisering skulle ha någon avskräckande effekt.⁴⁵ Vidare uttalades en skepticism mot att en straffrättslig reglering var rätt tillvägagångssätt för att få vuxna att behandla barn med den respekt som de har rätt till.⁴⁶ Istället framhölls alternativ i form av information och utbildning som en bättre väg att nå målet. Genom olika organisationers, skolverkets och BO:s arbete för att skapa medvetenhet och uppmärksamhet kring barnkonventionen samt olika debatter om barns psykiska hälsa,

---

⁴⁴ SOU 2001:72.

⁴⁵ SOU 2001:72 s. 335.

⁴⁶ Prop. 2002/03:53 s. 68; SOU 2001:72 s. 332f.

menade kommittén att utvecklingen gått framåt och med denna följde goda skäl att anta en successivt avtagande tolerans mot psykisk misshandel. Lagstiftningsåtgärder sågs därmed inte som motiverat.⁴⁷ En bedömning som delades av regeringen.⁴⁸

4.3 Rättsprocess en påfrestning för barnet

Ett annat argument som framförts är att om barnet skulle inneha status som målsägande skulle detta tvinga barnet in i en rättsprocess.⁴⁹ Barnet skulle därmed dessutom få en större och viktigare roll i utredningen och i förhandlingen mot sina anhöriga. Detta har inte varit önskvärt när det redan är traumatiskt att föra in barn i rättsalen för att delta i en process mot exempelvis en av sina föräldrar.⁵⁰

4.4 Principer kring kriminalisering

Kriminalisering är ett ingrepp från staten gentemot enskilda. Straffrätten har därför en funktion att skydda individen mot att sådana görs i alltför stor omfattning. Kriminalisering och bestraffning är berättigade endast under vissa förutsättningar. Hur, när, vad och varför kriminalisering bör ske finns det en uppsjö doktrin kring. Någon djupdykning i alla de argument, uppfattningar och idéer som finns, kommer inte behandlas här, utan nedan följer en kortfattad redogörelse av vissa av dessa.

Juridik och politik är två olika ämnen som ibland kan vara svåra att skilja på. Det finns en risk att straffrätten politiseras - kriminalisering är en lockande metod då strafflagstiftning är billigt samtidigt som det är en tydlig politisk manifestation, något som kan orsaka straffrättslig inflation. Jurister, kriminologer och samhällsvetare har också uttryckt farhågor att

---

⁴⁷ SOU 2001:72 s. 336.

⁴⁸ Prop. 2002/03:53 s. 68f.

⁴⁹ a.a. Dereborg och Lindeblad, s. 66.

⁵⁰ Uttalande av Thomas Bodström, *Experter dömer ut lag för barn i våldsdrabbade hem*, DN, söndag 4 oktober 2009.

kriminalisering ses som det enda sättet att ingripa mot oönskat beteende på ett tillfredsställande sätt, att det begränsar preventiva effekter och menar att det finns andra metoder för att lösa sociala problem.⁵¹

Lernestedt talar vidare om fyra krav för att kriminalisering ska anses godtagbar. Kriminaliseringen ska skydda något skyddsvärt, riktas mot beteenden som orsakar eller kan orsaka skada, riktas mot beteenden med viss närhet till vad straffbudet tänks skydda samt ha viss förmodad effekt.⁵² I frågan om kriminalisering i fall där barn bevittnat våld mellan närstående, torde den förmodade effekten vara låg enligt resonemanget som förts om brottets låga upptäcktsrisk, varför det sistnämnda kravet kan vara svårt att uppnå. Effektiviteten anses som ett viktigt ”filter” då ineffektivitet kan leda till att den avskräckande effekten avtar eftersom risken för upptäckt minskar. Detta kan i sin tur leda till en försvagad respekt för straffrättssystemet. Det måste därför bl.a. övervägas om rättsväsendet kan göra allvar av straffhotet, där upptäcktsrisk och bevisbarhet är centrala delar.⁵³ Det anses dock finnas vissa typer av gärningar som bör vara kriminaliserade då de har en traditionell och grundläggande förankring i människors etiska och moraliska värderingar, t.ex. stöld och misshandel.⁵⁴ Att nämna är också ultima ratio-principen som ofta berörs vid diskussioner om kriminalisering. Principen innebär att kriminalisering endast bör användas som en sista utväg eller som yttersta medel i yttersta fall.⁵⁵

Flera av dessa tankar visar sig i resonemangen som framförts i avsnitt 4.2. De principer som finns är dock inte rättsligt bindande, utan snarare en typ av etiskt tänkande vid lagstiftning, även om principer som hänvisar till någon konstitutionell grund anses ha större vikt. Lagstiftaren kan dock frångå principerna och kriminalisera i strid mot dessa.⁵⁶

---

⁵¹ Se redogörelse av BRÅ:s rapport av Burman, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor*, s. 203.

⁵² Lernestedt, *Kriminalisering. Problem och principer*, s. 352.

⁵³ Burman, *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor*, s. 211.

⁵⁴ Prop. 1994/95:23 s. 53; a.a. Burman, s. 211.

⁵⁵ a.a. Burman, s. 209.

⁵⁶ a.a. Burman, s. 218f.

5 Diskussion och slutanalys

Många av de argument lagstiftaren haft för dagens reglering känns förnuftiga och förståeliga, men är de verkligen hållbara vid närmare eftertanke?

5.1 Rättsprocess och rättsskydd

Med nuvarande reglering visas att den påfrestning barnet utsätts för vid bevitnande av våld i nära relation är allvarlig genom att staten går in direkt med ekonomisk ersättning för att tillförsäkra barnet någon slags upprättelse, utan att barnet behöver genomgå en rättsprocess. Det lyfts fram att det är traumatiskt för ett barn att behöva föra en sådan process mot en förälder, varför detta helst undviks. Ett klokt resonemang som förmodligen har sin grund i att man ska göra vad som är det bästa för barnet, något som alltid är centralt, och en grundpelare i FN:s konvention om barnets rättigheter⁵⁷. Men vid närmare eftertanke – barn som har blivit direkt, fysiskt, utsatta för misshandel blir målsäganden i en process. Detta ser vi som en självklarhet. Stöd ges då under processen genom att barnet tillförordnas en särskild företrädare som ska föra barnets talan och se till barnets bästa. Det tar givetvis inte bort den traumatiska upplevelsen som processen för med sig, men med argumentet att en rättsprocess mot en förälder är för traumatiserande för ett barn att genomgå, och att barn som bevittnat våld därför inte ska ges målsägandestatus, skulle inte heller dessa barn ha någon möjlighet att vara en del i processen. Istället för att neka barnet rätten att vara målsägande med anledningen att det är traumatisk för barnet, anser jag att det istället bör satsas på att förbättra bemötandet i processen på ett sätt som minimerar den traumatiska upplevelsen. Exempel på sådana åtgärder som BO lyft fram är kompetensutveckling hos aktörer, exempelvis polis, åklagare och domare. Även möjligheten till videoupptagna förhör för att barnet skall slippa närvara vid huvudförhandlingen lyfts fram som en åtgärd av Rädda Barnen. Sådana upptagningar kan göras idag, om domstolen i det

---

⁵⁷ Benämns fortsättningsvis Barnkonventionen.

enskilda fallet finner det lämpligt. Sådan upptagningar tillmäts dock inte alltid samma bevisvärde som ett förhör som tas upp i rättssalen.⁵⁸ BO framhåller också att många processer blir alltför långdragna, ibland flera år, och att många barn upplever detta som påfrestande.⁵⁹ De långa processerna är också något som FN kritiserat Sverige för.⁶⁰

5.2 Konsekvenser av målsägandestatus

Vad skulle då en målsägandestatus ge för konsekvenser i praktiken?

5.2.1 Möjlighet till särskild företrädare

Som nämndes ovan tilldelas barn som blivit utsatta för brott en särskild företrädare som, istället för barnets vårdnadshavare, ska ta tillvara på barnets rätt under förundersökning och rättegång. Särskild företrädare tillförordnas inte i samtliga fall av brott mot barn, utan endast i de fall där vårdnadshavaren är den som utsatt barnet för brott eller när vårdnadshavaren har ett förhållande till den misstänkte som medför en risk att barnets rätt inte kommer tillvaratas på bästa sätt.⁶¹ En betydande konsekvens av att barnet inte har målsägandestatus är att den, i många fall, misstänkte vårdnadshavaren inte teoretiskt, men i praktiken, kan motsätta sig vittnesförhör med barnet.⁶² Om barnet kan hindras av vårdnadshavaren att vittna kan således viktiga vittnesiakttagelser utebli och därmed försvåras en korrekt, ibland fällande, dom. Så blev t.ex. fallet när en pappa nekade sin son att vittna om att pappan hade misshandlat pojkens femåriga syster, vilket ledde till en friande dom.⁶³ Att vittnesmål kan stoppas på detta sätt är såklart problematiskt i sig, men det kan också bli ytterligare ett övergrepp mot barnet om barnet vill berätta om sin upplevelse, men nekas. Likväl kan

---

⁵⁸ Mailkorrespondens Karin Blomgren, tematisk rådgivare hos Rädda Barnen 2015-05-11.

⁵⁹ <http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2014/8/genomforande-av-brottsofferdirektivet-ds-201414-ju20143367dom/>, hämtad 2015-05-08.

⁶⁰ United Nations Committee on the Rights of the Child, *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden adopted by the Committee at its 68th session*, s. 14, p. 58-59.

⁶¹ Lag (1999:997) om särskild företrädare för barn, 1-3 §§.

⁶² Se redogörelse av Nilsson, Emma: *Förhör med barn vid brott i nära relation*, s. 24, 26, 34f.

⁶³ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/barn-hindras-fran-att-vittna-om-vald/>, hämtad 2015-05-05.

det också vara ett övergrepp om barnet inte vill vittna men upplever påtryckningar från sin förälder att göra så.⁶⁴ Det kan också påminnas om att en fällande dom krävs för att barnets ska få ut brottsskadeersättning enligt dagens reglering. Dessutom säger artikel 12 i Barnkonventionen att varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet, vilket bör läggas till vågskålen. Med en särskild företrädare blir alltså barnet i praktiken mindre beroende än idag av att vårdnadshavaren stödjer barnet och förhör kan hållas även om vårdnadshavaren motsätter sig det. Diskussioner har lyfts om särskild företrädare ska förordnas de barn som bevitnat våld,⁶⁵ vilket förvisso hade varit bra då man på så sätt förmodligen skulle komma tillrätta med vittnesproblematiken, men kanske med risk att det stannar där och det återigen blir en ”lösning” där man inte går hela vägen ut.

5.2.2 Barnahus

Med en målsägandestatus skulle också barnet hamna inom ramen för verksamheten kring Barnahus, något som inte sker i dagsläget. Detta skulle vara en viktig instans för att ge barnet stöd och hjälp. Syftet med Barnahus är att barnet skall vara i centrum för utredningen och att detta ska ske i en trygg miljö anpassad för barn. Samverkan sker mellan åklagare, polis, socialtjänst, barnläkare och barn- och ungdomspsykiatri för att barnet ska slippa bli slussad mellan olika myndigheter och behöva upprepa sin historia för flera personer.⁶⁶

5.2.3 Ekonomisk ersättning

Gällande den ekonomiska ersättningen är jag av uppfattningen att denna varken kan kompensera barnet helt eller ge full upprättelse. Fokus måste också läggas på resurser för stöd och hjälp till barnet. Däremot kan den säkert bidra, just som ett synliggörande och en konkret upprättelse, något

---

⁶⁴ Rädda Barnens remissyttrande till betänkande Ds.2014:14, s. 10.

⁶⁵ <http://www.dn.se/nyheter/sverige/barn-hindras-fran-att-vittna-om-vald/>;
<http://www.dn.se/nyheter/sverige/s-kraver-lagandring-om-barn-som-tystas/>, hämtad 2015-05-05.

⁶⁶ Mailkorrespondens Karin Blomgren, tematisk rådgivare hos Rädda Barnen 2015-05-11; Rädda Barnens remissyttrande till betänkande Ds.2014:14, s. 9.

som man ju också haft som motivering till dagens reglering. Efter ändringen 2014 krävs det idag bara en vårdnadshavares underskrift vid ansökan om brottsskadeersättning, till skillnad från tidigare då bägge vårdnadshavare underskrifter krävdes. Barnet kan också själv ansöka om ersättning fram tills han eller hon är 21 år fyllda. Förändringen är förvisso en förbättring, men barnombudsmannen har i sitt remissvar till den nya brottsskadelagen uttryckt en problematik över att barnet ändå är så pass beroende av att vårdnadshavaren ansöker om ersättning. De menar bl.a. att vårdnadshavaren kanske inte alltid förmår att se till barnets bästa på grund av den situation hen befinner sig. Det kan också finnas intresse hos den ena föräldern att inte irritera eller förvärpa en relation med den andra föräldern.⁶⁷ En förändring av barnets rättsliga status hade även påverkat ersättningsmöjligheterna. Istället för att få brottsskadeersättning från staten skulle barnet kunna yrka på skadestånd från gärningsmannen, och summan skulle avgöras av domstolen. Det skulle då bli en naturlig del i rättsprocessen.⁶⁸ Barnet skulle också vara berättigat till vanlig brottsskadeersättning. Angående nivån på ersättningen skulle denna förmodligen öka. När målsäganden är ett barn anses det som en höjande faktor vid bestämmandet av kränkingsersättningen, därtill beaktas fysiskt underläge och vilket beroendeförhållande som finns mellan gärningsmannen och barnet.⁶⁹

5.2.3.1 Ersättning genom civilrättslig talan om skadestånd istället?

Frågan dyker förmodligen upp hos många – kan inte barnet, istället för att behöva gå in i en brottmålsprocess, föra en civilrättslig skadeståndstalan för att få ut skadestånd för den skada barnet åsamkats? Om ersättning skulle vara den faktor som anses ha störst vikt så skulle detta kunna vara ett alternativ, så är dock inte fallet. Dessutom är sådan ersättning mycket svårt att få. Oftast krävs att det rör sig om ett svårt brott, och inte ”bara” att personen skadas. Kravet på allvarligheten i brottet minskas något när det är

---

⁶⁷ <http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2012/10/en-ny-brottsskadelag-sou-201226-ju2012350812/>, punkt 7, hämtad 2015-05-02.

⁶⁸ HovR för Övre Norrlands remissyttrande till Ds. 2004:56, s. 2.

⁶⁹ Mailkorrespondens Hans Sjölander, avdelningsdirektör vid brottsskadeenheten, BrOM, 2015-04-13.

just ett barn som bevittnat händelsen. Fortfarande krävs dock, för kvalificering som personskada genom psykiska besvär, att det ska föreligga en medicinskt påvisbar effekt, varför det ändå bara täcker allvarligare fall. I begreppet medicinsk påvisbar effekt ligger att det ska röra sig om allvarligare besvär så som ångest, depression och sömnsvårigheter.⁷⁰ Det kan med andra ord inte röra sig om enbart en känsla av rädsla och obehag. Det krävs även adekvat kausalitet mellan det skadegörande beteendet och skadan, som inte ska vara en alltför avlägsen följd av beteendet. Här ökar även kravet på barnet i processen då det inte är möjligt att biträda en åklagares talan, utan barnet själv måste föra talan och frambringa bevisning etc. Detta var en betydande anledning till att de nuvarande reglerna om brottsskadeersättning infördes.⁷¹

5.3 Kriminaliseringsfrågan

Jag ser det som positivt att kriminalisering inte sker lättvindigt och att det inte bedrivs som ett sätt att plocka enkla politiska poäng från lagstiftarens sida. Därmed inte sagt att kriminalisering aldrig ska genomföras, eller att det skall ställas, ibland omöjliga, krav för att kriminalisering ska ses som en lämplig åtgärd. Jag tycker det är bra att principer kring kriminalisering tas upp och granskas, men jag menar att de argument som framförs för att inte införa en straffrättslig reglering har brister.

Den ökade kunskapen om barns rättigheter och medföljande minskande tolerans mot psykisk misshandel togs upp som ett skäl till att avstå från kriminalisering. Enligt Rädda Barnen kan det kanske anses att toleransen mot psykisk misshandel har minskat, då antalet anmälningar ökar, uppfattningen om att våld i nära relation idag minskar finns dock inte.⁷²

De tankar som lyftes fram om att barns bevittnande av våld i nära relationer ofta sker i hemmet och därmed är svårupptäckta, att en kriminalisering

---

⁷⁰ Besvären ska kunna föranleda en sjukskrivning, om sådan kunnat vara aktuell.

⁷¹ Ds. 2004:56 s. 39-45; Lernestedt, Claes: ”Barn som bevittnar våld”. I: *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud* s. 186ff.

⁷² Mailkorrespondens Karin Blomgren, tematisk rådgivare hos Rädda Barnen 2015-05-11.

därför skulle riskera att vara ineffektiv och på så vis undergräva straffrättens system anser jag kan mötas med kritik. Här krävs en avvägning mellan de intressen som står på spel. Vilka skyddsintressen finns? Frågan handlar om bevitnande av våldsbrott, något som ofta ses som ett mer angeläget område att kriminalisera.⁷³ Personen som ska skyddas av kriminaliseringen är ett barn, och barnet ska kunna förstå att det hen utsatts för är fel. En kriminalisering avskräcker inte allt straffbelagt beteende, om så vore fallet skulle inte några kriminaliserade handlingar begås. Men i detta fall tror jag att en reglering skulle ha en normerande effekt, så som skedde vid införandet av förbudet mot barnaga. En kriminalisering skulle ge ett ställningstagande kring barnets status, det skulle visa en tydlig markering från rättsväsendet, både för barn och vuxna, vad som är rätt och vad som är fel. Detta är något som jag tror är viktigt för att den vuxna som utövar våldet faktiskt ska inse att det han eller hon gör innebär att barnet far illa, men också för att vuxenvärlden runt om tydligare ska inse barnets rättigheter och få ett starkare motiv att ingripa. En straffrättslig reglering skulle kanske även bidra till att undvika risken att barnets definition av vad som är ”normalt” och vad som är ”våld” förskjuts.⁷⁴ Barnet får en tydlig signal att det är våldsutövaren som bär skulden och att det inte är barnet som gjort fel. Tydliggörandet skulle förhoppningsvis kunna öka sannolikheten för att barnet ska våga be om hjälp eller berätta vad som hänt, så att sådana problem kan uppdagas. Detta skyddar inte bara barnet vid det enskilda tillfället av bevitnandet, det finns undersökningar som visar att barn som bevittnat våld i hemmet också löper större risk att själva utsättas för det fysiska våldet.⁷⁵ Barnet skulle förhoppningsvis också uppmärksammas i högre utsträckning än det görs idag, något som inte sker i tillräcklig grad enligt bl.a. Rädda Barnen och som också visats genom de siffror som redovisats under avsnitt 3.1.⁷⁶ Något som skulle kunna bli problematiskt är

---

⁷³ Se avsnitt 4.4.

⁷⁴ Ang. våldets normaliseringsprocess, se Maria Eriksson: Barn vars pappa misshandlar mamma. I: *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar*, s. 139.

⁷⁵ <http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2012/10/en-ny-brottsskadelag-sou-201226-ju2012350812/>, p. 9, hämtad 2015-05-02.

⁷⁶ <http://www.raddabarnen.se/press/vi-kommenterar/barn-hindras-fran-att-vittna-om-vald/>, hämtad 2015-05-05.

om barnet oroar sig för vilka konsekvenser som kan följa om barnet söker hjälp, t.ex. att placeras i familjehem eller att föräldern riskerar fängelse. Sådana tankar finns hos våldsutsatta barn idag, varför, återigen, bemötandefrågor är en viktig del för att skapa förtroende för polis, socialtjänst och rättsväsendets process.⁷⁷

5.4 Straffskärpningsregeln

HD yttrade i NJA 2005 s. 712 en oro kring den gränsdragningsproblematik som skulle kunna uppstå vid andra fall där någon haft obehag av att bevittna våldsbrott och övergrepp.⁷⁸ Detta känns förvisso som ett förståeligt argument till viss del, målsägandestatus kan inte tillskrivas varje människa som ser brott begås, det hade varit ohållbart. Här handlar det dock inte om vem som helst som ska haft obehag av att bevittna våldet. Det handlar om barn som sett en närstående misshandla eller hota en annan närstående, något som jag anser gör en stor skillnad i resonemanget. Kanske försökte HD ge en hint till lagstiftaren när de sa att:

”[d]et anförda innebär att det saknas tillräckliga skäl för att i *rättstillämpningen* [min kursivering] utvidga bestämmelsen om ofredande på sådant sätt...”⁷⁹?

HD bestyrkte att det inte kunde betvivlas att det generellt sett är en allvarlig påfrestning för ett barn att uppleva övergrepp från den ena föräldern gentemot den andre, men att intresset av att skydda barnet visats i straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § 8 p. BrB. De lyfte då fram att om regeln skulle tillämpas samtidigt som bevittnandet skulle dömas som ett särskilt brott skulle det få en karaktär av dubbelbestraffning. Förvisso visar straffskärpningsregeln, både för våldsutövaren, samhället och för barnet, att det är extra allvarligt om ett barn bevittnat händelsen. Det som kan anmärkas på är att detta inte kommer barnet direkt ”till godo”, utan det

---

⁷⁷ Mailkorrespondens Karin Blomgren, tematisk rådgivare hos Rädda Barnen 2015-05-11.

⁷⁸ Se avsnitt 4.1.

⁷⁹ NJA 2005 s.712 (s. 724).

kanske resulterar i att t.ex. pappa får ett något högre straff för att han slog mamma.

5.5 FN

Att göra någon djupdykning bland internationella konventioner och deklARATIONER finns dessvärre inte utrymme till. Jag vill dock bara kort lyfta fram de mest förekommande delarna i denna fråga.

5.5.1 Deklarationer

I FN:s brottsofferdeklaration från 1985 finns fyra grundprinciper som konstituerar att brottsoffer har rätt att få tillgång till den egna processen och rättvis behandling. Brottsoffret har även rätt till ersättning av gärningsmannen och rätt till ersättning av staten. Därtill en rätt till erforderlig materiell, medicinsk, psykisk och social hjälp av frivilliga eller offentliga organ.⁸⁰ 2005 tillkom en deklARATION med riktlinjer för barn som drabbats av brott och som blivit vittne till brott. Där framhålls bl.a. barnets rätt att bli behandlat med respekt och medkänsla, att bli lyssnad på, rätt att uttrycka sin egen åsikt, att få adekvat stöd och få ekonomisk ersättning och hjälp med brottsförebyggande åtgärder.⁸¹

5.5.2 Barnkonventionen

I Barnkonventionen finns ett antal artiklar som de anslutna staterna skall vidta åtgärder för att uppfylla. Konventionens tolfte artikel föreskriver att varje barn har rätt att höras och komma till tals i frågor som rör barnet. Artikel 19 stadgar att varje barn har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld, övergrepp, vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller annan som har hand om barnet. Detta genom att bl.a. vidta alla tillämpliga lagstiftnings – administrativa och sociala åtgärder samt utbildning. BO uppger att detta även innefattar skydd när barnet redan blivit utsatt för våld

---

⁸⁰ Lindgren, Pettersson och Hägglund: *Brottsoffer – från teori till praktik*, s. 45; *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*.

⁸¹ *Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime*; <http://www.brottsofferjouren.se/fakta-om-brottsoffer/manskliga-rattigheter/fn-deklarationen/>, hämtad 2015-05-10.

eller andra övergrepp. Därför menar BO att det är viktigt att snabbt få in information som kan leda till en misstänkt. En väg till detta är att barnet ska tilldelas en särskild företrädare så att förhör med barnet kan hållas så snart som möjligt. Ett snabbt förhör hindrar också att vårdnadshavaren hinner påverka barnet inför förhöret.⁸² Artikel 39 ger barn som utsatts för övergrepp eller utnyttjande rätt till rehabilitering och återanpassning, varför det är viktigt att synliggöra dessa barn.

5.6 Slutord

Gång på gång lyfts det fram i olika utredningar och rapporter hur bevittnande av våld mellan närstående påverkar ett barn och vilka skadliga reaktioner det medför. Föräldrar är de personer som ska ge trygghet och stabilitet, men istället slår den ena föräldern, samtidigt som den andra inte kan skydda sig själv, och i förlängningen inte heller barnet. Ofta likställs upplevelsen av bevittnande med att direkt utsättas för våldet, men det kan också vara värre för barnet att bevittna våldet än att utsättas för det fysiskt. Är det då verkligen en sådan principiell skillnad mellan att t.ex. själv bli slagen av pappa än att se pappa slå mamma eller ett syskon? Jag menar att det inte är det och att dessa barn ska ha samma rättsskydd som barn som blivit direkt utsatta för fysiskt våld. Bevittnande av våld är misshandel och bör behandlas som det, menar Rädda Barnen.⁸³ I prop. 2002/03:53 sas att det inte fick råda några tvivel om att barn som direkt eller indirekt drabbas av våld ska ges ett så fullgott rättsligt skydd som möjligt. De åtgärder som finns idag är bra men inte, enligt mig, tillräckliga. Samhället har åtaganden för att skydda barn mot våld, dessa tydliggörs i ”Strategin för att stärka barnets rättigheter i Sverige” som socialdepartementet publicerade 2011. Där står att våld mot barn ska förebyggas och bekämpas med alla till buds stående medel.⁸⁴ Det är dags att vi gör det nu.

---

⁸² <http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2007/5/betankandet-sou-20076-malsagandebitradet---ett-aktivt-stod-i-rattsprocessen/>, punkt 14.6.5, hämtad 2015-05-02.

⁸³ <http://www.raddabarnen.se/press/vi-kommenterar/barn-hindras-fran-att-vittna-om-vald/>., hämtad 2015-05-05.

⁸⁴ Socialdepartementet, *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*, s. 5.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Lagtext

SFS 1947:948	Förundersökningskungörelse
SFS 1949:381	Föräldrabalk
SFS 1962:700	Brottsbalk
SFS 1999:997	Lag om särskild företrädare för barn
SFS 2001:453	Socialtjänstlagen
SFS 2014:324	Förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948)

Statens offentliga utredningar

SOU 2001:72	Barnmisshandel – att förebygga och åtgärda
-------------	--

Propositioner

Prop. 1994/95:23	Ett effektivare brottmålsförfarande
Prop. 2002/03:53	Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.
Prop. 2005/06:166	Barn som bevittnat våld
Prop. 2013/14:94	En ny brottsskadelag

Departementsserier

Ds. 2004:56	Barnen i brottets skugga
-------------	--------------------------

Rättsfall

NJA 1969 s. 364

NJA 2005 s.712

Internationella konventioner

United Nations: *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, General Assembly, A/RES/40/34, 29 November 1985

United Nations: *Convention on the rights of the child*, General Assembly, A/RES/44/25, 20 November 1989

United Nations: *Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime*, Economic and Social Council (ECOSOC), E/RES/2005/20, 22 July 2005

Remissyttranden

HovR för Övre Norrlands remissyttrande till departementspromemorian Barnen i brottets skugga, Ds 2004:56. Dnr. 170/04, 2005-04-13

Rädda Barnens remissyttrande över Justitiedepartementets betänkande Genomförande av brottsofferdirektivet, Ds 2014:14, 2014-08-29

Beslut från nämnden för brottsskadeersättning, Brottsoffermyndigheten

Dnr 9/2007

Dnr 463/2007

Dnr 01882/2009

Dnr 11063/2010

Dnr 11065/2010

Mail

Mailkorrespondens med Hans Sjölander, avdelningsdirektör vid brottsskadeenheten, BrOM, 2015-04-13

Mailkorrespondens med Karin Blomgren, tematisk rådgivare, Rädda Barnen, 2015-05-11

Litteratur

Burman, Monica: *Straffrätt och mäns våld mot kvinnor – om straffrättens förmåga att producera jämställdhet*, Uppsala 2007

Dereborg, Anders, Lindeblad, Ann-Christine: *Brottskadelagen – en kommentar*, upplaga 1:1, Stockholm 2012

Diesen, Christian: ”Barn som bevittnar våld”: I: *Festskrift till Lars Heuman (red. Kleineman, Jan, Westberg, Peter, Carlsson, Stephan)*, Stockholm 2008

Eriksson, Maria: ”Barn vars pappa misshandlar mamma”. I: *Våldsutsatta kvinnor – samhällets ansvar (red.: Heimer, Gun, Posse, Barbro)*, Lund 2003

Fredriksson, Max, Malm, Ulf: *Brottsoffrens rättigheter - i brottmålsprocessen*, upplaga 4:1, Stockholm 2012

Heuman, Lars: *Målsägande*, Stockholm 1973

Lernestedt, Claes: *Kriminalisering. Problem och principer*, Uppsala 2003

Lernestedt, Claes: "Barn som bevittnar våld". I: *Festskrift till Madeleine Leijonhufvud (red. Norée, Annika)*, upplaga 1, Stockholm 2007

Lindgren, Magnus, Pettersson, Karl-Åke, Hägglund, Bo: *Brottsoffer – från teori till praktik*, upplaga 1:3, Stockholm 2001

Nilsson, Emma: *Förhör med barn vid brott i nära relation, en rättslig gråzon*. Examensarbete, Juridiska fakulteten vid Lunds universitet 2011

Lagkommentarer på Internet

Lindeblad, Ann-Christine: brottsskadelagen (2014:322), Karnov Internet, 13 april 2015

Broschyrer

Brottsoffermyndigheten: *Barn och unga som brottsoffer*, 2013

Rapporter

Rädda Barnen: *Utan upprättelse – vem ser barn som bevittnat våld i hemmet*, 2009

Sveriges 5e rapport till barnrättskommittén, 2012

Brottsoffermyndigheten: *Årsredovisning 2014*

United Nations Committee on the Rights of the Child: *Concluding observations on the fifth periodic report of Sweden adopted by the Committee at its 68th session (12.30 January 2015)*, CRC/C/SWE/CO/4, 4 February 2015

Artiklar

Andrén, Simon, Dagens Nyheter: *Experter dömer ut lag för barn i våldsdrabbade hem*, söndag 4 oktober 2009

Delin, Mikael, Dagens Nyheter: *Barn hindras från att vittna om våld*, måndag 24 februari 2014

Delin, Mikael, Dagens Nyheter: *S kräver lagändring om barn som tystas*, tisdag 25 februari 2014

Elektroniska källor

Barnombudsmannen, remissyttrande: *Betänkandet (SOU 2007:6)*
Målsägandebiträdet – ett aktivt stöd i rättsprocessen. Dnr 9.1:0274/07.

Hämtad 2015-05-02 från

<http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2007/5/betankandet-sou-20076-malsagandebitradet---ett-aktivt-stod-i-rattsprocessen/>

Barnombudsmannen, remissyttrande: *En ny brottsskadelag (SOU 2012:26)*
(Ju 2012/3508/L2), Dnr: 9.1:0571/12. Hämtad 2015-05-02 från

<http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2012/10/en-ny-brottsskadelag-sou-201226-ju20123508l2/>

Barnombudsmannen, remissyttrande: *Genomförande av brottsofferdirektivet*
(Ds 2014:14) (Ju2014/3367/DOM), Dnr 3.9.0430/14. Hämtad 2015-05-08

från <http://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/vart-arbete/nya-remissvar/2014/8/genomforande-av-brottsofferdirektivet-ds-201414-ju20143367dom/>

Brottsofferjouren: *FN-deklarationen*, Hämtad 2015-05-09 från
<http://www.brottsofferjouren.se/fakta-om-brottsoffer/manskliga-rattigheter/fn-deklarationen/>

Rädda Barnen: *Barn hindras från att vittna om våld*, publicerad 2014-02-24.

Hämtad 2015-05-05 från <http://www.raddabarnen.se/press/vi-kommenterar/barn-hindras-fran-att-vittna-om-vald/>